

Tíz éve hunyt el Vujicsics Sztoján (Stojan Vujičić)

Vujicsics Sztoján (Pomáz, 1933 – Róma, 2002) gazdag irodalmi és művelődéstörténeti hagyatékot örökített ránk. Egy költeményével emlékezünk rá.

Megkésett epitáfium

e sír Ćiro¹ dédnagyapáé
Bebić Kirillé²
a földművesé
kinek itt ringott vízi malma a folyón
a sírhely és a temetőkert közelében
Szekcső község egyik szakadékos dombja alatt
a Duna szelíd kanyarulatában
s örölte éjjel és nappal
lustán s örök-éhesen
a gabonát

a malom ágaskodott
zakatolt zihált és szökdécselt
a Duna ezüstös hullámain
az örvény meg-megforgatta a malomkereket
epekedve morajlott s vitte volna magával

már régóta nem forognak a malomkövek
tönkrement a jóllakott malom
és pihen a homokos dunai mélyben

a lisztpor ködszitalásként
örökre belepte a víz felszínét
nem csikordul többé a vízi malom kereke
a vodenica³ és a dolgos molnár is elenyésztek

nincs többé őrlési vám
Ćiro nagyapának is muszáj volt megpihennie
letennie a botot
s megfizetnie *azt* a vámot

végleg elmúlt makacs köhögése
kerek kalapja magában búslakodott
egy szögre akasztva

a horpadt és torzonborz
sírhely túl nagy néki
mert Ćiro nagyapa termetre alacsony volt

letört sírkeresztje kivirágzott a fűben
a betűk kizöldültek rajta
az esők egyre csak mállasztják a követ

itt nyugszik Ćiro nagyapa
alámerülve a mélybe
itt a fennsíkon
Saveta nagyanya mellett
(a rokonság körében)

sírjaiknál ritkák a látogatók
miért is taposnák a dús fűvet
vagy bogoznák a néma suttogást
s a madarak jelbeszédét

*kedves nagyapa
a temetők utánunk majd üresek maradnak
s a harangok hangtalanul is szólnak*

Szekcső (Baranya)
1969 Virágvasárnapján

Versháttér

Molnárok, szavak, szerbek

Dunaszekcső (régies írásmóddal: Szekcső, Duna-Szekcső) festői szépségű falu. A „Duna szelíd kanyarulatánál” – a Mohácsi-sziget északi részén – válik két ágra a folyam: a főmederre és az Öreg-Dunára. A jobb napokat is megélt település a római Limes egyik erődítményeként (Lugio Conta Florentiam) hét löszdombra épült. Ezek egyikén, a Püspökdomb fennsíkján található a pusztuló szerb temető. A domb neve arra emlékeztet, hogy Szekcső az 1734-ig, csaknem négy évtizedig létező (utóbb a Budai Szerb Orthodox Püspökségbe beolvadt) Szi-

getvár–Pécs–Mohács–Dunaszekcső–Eszék Szerb Pravoszláv Püspökség egyik székhelye volt. Vujičsics Sztoján édesapja – évtizedekig – ez utóbbi püspökség ügyeit ideiglenesen intéző helyettes vezetője, vikáriusa volt.

Dunaszekcső, a dualizmus korának mezővárosa, jelentős malomiparral rendelkezett. Bezerédy Győző „Dunaszekcső és Bár története” (Pécs, 1975) című monográfiájából érdekes dolgokat tudhatunk meg. A hajómalmok a Dunán sakktabletaszerűen helyezkedtek el, nehogy egymásnak ütközzenek. A szek-

csői gazdákon kívül, a környékbeli településekről is érkeztek öröltetni az emberek. A Duna-malmok három fő részről álltak: malomgerenda (egy nagy kerék lapátokkal), házhajó (ebben történt az őrlés) és völgyhajó (a malomgerenda másik végét tartotta, így biztosítva az egyensúlyt). Egyes molnárok házai a folyóparton álltak, ezeknek az udvarába lehetett beállni a szekerekkel. Itt voltak a menedékhelyek is, ahol az öröltetők éjszakázhattak.

A tavasztól őszi terjedő időszakban, amikor nem volt munka, akkor is őrizni kellett a malmot. A házhajó végében egy elkülönített szoba állt – sárból rakott tűzhellyel és subával letakart priccselel. Ide nemcsak a molnárlegények húzódtak be, hanem a gazda is, míg gabonája őrlését várta. Tél közeledtével a hajómalmokat bevontatták a Teletőbe vagy a Fok-pataknál kötötték ki őket, ahol megkezdődött a javításuk. Körülöttük a jeget állandóan vágni kellett, nehogy összeroppantsa a malmot. (Az itt dolgozók gyakran meghűltek, tüdőgyulladást kaptak, mely végzetesnek is bizonyulhatott.)

Erdemes felidézni, hogyan lett valakiből molnár-mester. Először – az elemi hat osztályának elvégzése után – három évig tartó inaskodás, majd újabb három évig tartó legényszolgálat várt a mesterjelöltre. Céh-mester – ebben a szakmában is – csak az lehetett, aki sikeres vizsgát tett, azaz remekművet készített: Somfából kellett orsót faragni, s ezzel az orsóval kellett egy véka búzát megőrölni úgy, hogy az orsó ne törjön el.

Szerbek már a hódoltság korában is éltek Baranyában. Az 1690. évi, III. Csernovics Arzén (Arsenije Čarnojević III.) pátriárka vezette bevándorlás a szerbség kollektív tudatában az idők során mitikus-sá vált, hiszen harmincnegyzven ezer család (!) települt át ekkor Magyarhonba. Szekcső oppidum öt éven keresztül (1697 és 1702 között) volt a művelt és karizmatikus Arsenije főpap székhelye, míg az uralkodói akarat más birtokot nem adományozott neki.

Dunaszekcsőn, a fénykorban – a XVIII. század végén – a szerb lakosság hétszáz fő körül mozgott. Azonban az 1920-as években az itteni szerbek tömegesen választották az I. világháború lezárásakor létrejött Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (a későbbi Jugoszlávia) állampolgárságát. E lehetőséggel legnagyobb mértékben a Baranya és Tolna vármegyei szerbség élt, így a három magyarországi szerb enklávén/nyelvsziget közül (a másik kettő: Szentendre–Budapest és környéke, Maros-mente) az övék szinte elnéptelenedett. (Erre utalnak a költemény záró sorai.) A szerb nyelven írt vers több költői fordulata csak nehezen adható vissza magyarul, hiszen például a „matica” szó nemcsak „a folyó sodrát” jelenti, hanem „az anyaországot” is. A „kolo” szintén többjelentésű szó: a malomkerék és a délszláv körtánc, ami, mint „kóló”, sokaknak ismerősen hangozhat. E boldog tánc van hivatva jelképezni azt az eufóriát, mely tíz-tizennégyezer szerbet (!) telepített át – a trianoni Magyarország

területéről – az új délszláv államba. A Duna-parti szerbség természetesen hajón távozott.

Napjainkban csak egyetlen szerb család él Dunaszekcsőn.

A pravoszláv (keleti-keresztény) templomok három osztásúak: pronaosz (női templom), naosz (férfi templom), oltár (szentély). A dunaszekcsői szerb templom naoszában, a déli falon, a püspöki trónus felett egy „Bebić-freskó” látható – mely Szent Szávát⁴, a legjobban tisztelt szerb nemzeti szentet ábrázolja. Valaki a Bebić-ek közül készítette e fal-festményt – stílusáról ítélve valamikor a XIX. század során – fogadalom, kérés vagy köszönet gyanánt. A templom falait más szekcsői szerb családok fogadalmi freskói is díszítik.

A templom búcsúja május 22-én (a szerb egyház által is használt julianus-naptár szerint május 9-én) Szent Miklós ereklyéinek – szeldzsuk-törökök előli – kimenekítését ünnepli. Az esemény a XI. század végén, a mediterrán vizeken ment végbe. (Tehát ismét előkerül a víz-motívum.)

Az utolsó előtti versszakban egy szerb népköltészet motívummal találkozunk. Ott ahol a magyar szöveg a madarak jelbeszédét említi, az eredetiben „nemušti jeziki” (mesebeli állatnyelv) olvasható. Aki értette e beszédet, az titkok tudója volt, a költemény tehát e helyütt a valós világból egy másik dimenzióba lép át.

Az évfordulóra választott epitáfium (sírvers) – melyben az élet és a halál birkózik egymással – formáját tekintve szabad vers, akárcsak a Расточење kötetben⁵ megjelent valamennyi költemény. A vers ijekavica-ban, je-ző nyelvváltozatban íródott, ahogy a baranyai szerbek – hercegovinai felmenőik nyomán – beszéltek/beszélnek.

Vukovics Cvéta
PhD-hallgató

Jegyzetek:

¹ [ejtsd: tyíro] – becenév

² [ejtsd: bébity kirill]

³ [ejtsd: vadenicá] vízimalom

⁴ Világi nevén: Rastko Nemanjić. Stefan Nemanja, a dinasztiaalapító legkisebb fia, ki az egyházi pályát választotta. 1219-ben kivívta a szerb pravoszláv egyház függetlenségét. A művelt, világlátott szerzetes-főpap ereklyéit az oszmán-törökök a tizenöt éves háború idején égették el. Ám emlékét nem sikerült megsemmisíteniük. A szerb népköltészetben ő lépett a pogány szláv utazó, tanító és igazságot osztó istenség helyébe. A mai napig ő a szerb iskolák védőszentje.

⁵ Стојан Вујићић: Расточење – Balassi Kiadó. Budapest, 1993. (A kötet címének hangulata nehezen adható vissza magyar nyelven. Milosevits Péter, magyarországi szerb író, költő és irodalomtörténész A szerb irodalom története című monográfiájában „Szétszóratás”-nak fordítja és e szellemben méltatja.)